

Felician Pop

Robert Lászlo

ISTORIA SECRETĂ A SĂTMARULUI

Ecou Transilvan

2018

<i>O scurtă motivație</i>	5
Coiful celtic de la Ciumești.....	9
Dacidava – o mare cetate dacică din nord-vestul României.....	19
O mascaradă comunistă – sărbătoarea sătmăreană a mileniului ...	25
Acâș – ziduri sub tencuiala istoriei	34
Un conac locuit de peste patru secole la Pir	41
Nepotul lui Ștefan cel Mare întemeiază satul Hodișa	48
Legenda cavalerilor roșii.....	60
Cripta de la Căpleni – o istorie senzațională a grofilor Károlyi.....	67
Misterioasa moarte a lui Mihnea Vodă în cetatea Sătmarului	75
Nicolae Spătarul Milescu – fugar în orașul de pe Someș.....	83
Procesul lui Pinteș și al haiducilor săi	91
Un masacu învăluit în mister: invazia tătarilor din 1717.....	99
Blestemul mănăstirii de la Cuța.....	111
Petru Bran – sfârșit și speranță.....	122
“Prostulu e obdeala dracului”	136
Antoniou Covaciu – prietenul sătmărean al lui Mihai Eminescu	143
Un bacalaureat întârziat: Ioan Slavici	154
Sfârșitul tragic al părintelui Lucaciu	161
Corul care a modificat granițele	170
Aperitiv comunist cu artiști și profitori.....	180
Corneliu Zelea Codreanu – avocat la Satu Mare	191
Satmar Rav Teitelbaum – un sătmărean celebru	202
Holocaustul evreimii sătmărene.....	208
Constantin Horobeț sau un destin închis în cerc.	
Al Securității, desigur.....	222

Coiful celtic de la Ciumești

Este cel puțin ciudat faptul că până în ziua de astăzi, coiful celtic de la Ciumești, una dintre cele mai senzaționale descoperiri arheologice din România, nu a fost apreciat la justa lui valoare. El nu apare nici măcar în stema comunei Ciumești, ca să nu mai vorbim de ignorarea totală la nivele mai înalte.

Coiful cu șoim este una dintre capodoperele artei celtice din antichitate și el a aparținut fără îndoială unui mare conducător care în momentul morții a fost înhumat în cadrul unui ritual sacru cu acest coif pe cap, îmbrăcat în zale și cu armele alături.

Ciumești este o comună așezată la 11 km de sud-vest de Carei. În anul 1960 aici a fost descoperit întâmplător, în timpul construirii unor grajduri ale Cooperativei Agricole de Producție Ciumești, un cimitir celtic. Pământul din această zonă este extrem de roditor și a fost prielnic așezărilor umane, din negura vremurilor și până astăzi. Celții așezați pe aceste locuri și-au ales loc pentru înmormântare o dună de nisip de formă ovoidă. Aici s-au descoperit zeci de morminte celtice cu un splendid inventar

arheologic, dintre care cel mai spectaculos obiect este – indiscutabil – celebrul coif aflat la Muzeul de Istorie din București.

Celții care au viețuit pe aceste meleaguri făceau parte din ramura „anarților”, un trib răsăritean al celților care a ocupat între secolele V-I î.d.Ch. spații vaste din Europa vest-centrală și răsăriteană. Obiectele descoperite la Ciumești sunt similare cu cele descoperite în Ungaria, Cehia și Slovacia, fapt care demonstrează că aceste triburi au ocupat un spațiu imens și că au avut o puternică civilizație. Ptolemeu îi localizează pe anarți în nord-vestul Daciei. Aceștia sunt o uniune de triburi celtice instalate și în nordul Ungariei unde se învecinau cu ossii, neam amestecat poate cu ilirii, așa cum susține și J. Filip în lucrarea „Die keltische zivilisation”. Vasile Pârvan în „Getica” plasează, după Caesar și Ptolemeu, în afara regiunilor muntoase și de dealuri ale Transilvaniei de miazănoapte, tot aceleași triburi și vorbește de „anarții de prin părțile Sătmăruului”. M. Mullenhoff crede că anarții reprezentau un mozaic de populații cu componente dacice și scitice până la Tisa.

Cum spuneam, există extrem de puține cercetări legate de fabuloasa civilizație a celților, atât pe plan internațional, dar mai ales în România, deși importanța și influența celților în istoria veche a țării noastre a fost una majoră. În afară de lucrarea lui Vlad Zirra, „Un cimitir celtic în nord-

vestul României”, nu avem știință că ar mai exista și vreo altă lucrare dedicată acestui subiect.

O lucrare de referință rămâne cea a istoricului britanic Peter Bernesford Ellis care a publicat în 1990 la Londra cartea „The Celtic Empire: The First Millenium of Celtic History, c.1000 B.C.-51 A.D.” (“Imperiul Celtic: Primul mileniu de istorie celtică, 1000 î.Ch.-52 d.Ch.”). Savantul englez susține că acest popor merită o atenție specială deoarece cultura lui a fost de multe ori neglijată. Apogeul celților a fost atins în jurul anului 300 î.Ch., când aceștia

ocupau Europa, din Irlanda și până la Marea Neagră, iar din Țările de Jos și până în peninsula Iberică, pornind în secolul XI î.Ch. de la izvoarele Rinului și ale Dunării, loc care este baștina celților.

Războinic celt

Celții trăiau în așezări destul de evolute, cultivându-și pământul în devălmășie. Conducătorii erau aleși de comunitate, iar femeile erau egale

cu bărbații. Aveau un sistem de drumuri – construite din

bârne groase de stejar – foarte bine pus la punct. Casele lor erau de piatră, iar podoabele – lucrate cu foarte mult bun gust – din metal, la fel ca uneltele. Calendarul lor era mai exact decât cel roman și celții se închinau la un număr mare de zeități, cult întreținut de misterioșii druzi, preoții lor. Mitologia celtică este extrem de bogată, iar ritualurile, magiile, proorocirile se aflau la mare cinste.

Romanii îi numeau „gali”, cuvânt care provine din grecescul „hal” – „sare”, deoarece principala ocupație a celților, alături de prelucrarea fierului, era extragerea sării.

Aveau însă și o trăsătură ciudată: refuzau să-și scrie istoria, legendele sau ideile religioase – cu toate că în comerț foloseau scrierea greacă – doar pentru a-și păstra capacitatea de memorare, astfel că întregul tezaur spiritual era transmis prin viu grai de către druzi, discipolilor. Acesta este motivul pentru care referirile la celți le avem – aproape întotdeauna – de la străini, ceea ce face ca acestea să fie, în mod inevitabil, subiective.

Celții erau vânători excelenți și în luptă preferau confruntarea directă, de la om la om, iar uneori luptau goi.

Cam în perioada din care sunt datate așezările celtice din sud-vestul județului Satu Mare, respectiv secolul IV î.Ch., mai exact în anul 390 î.Ch., celții, aflați la apogeul puterii lor, au atacat și prădat Roma, vreme de șapte luni.

În ceea ce privește druzii, acești „filosofi printre barbari”, cum atât de plastic se exprima în cartea sa cu același

titlu Jean Louis Brunaux, ar trebui să ne pună pe gânduri. Și încă un amănunt extrem de interesant: cele mai vechi scrieri grecești legate de druzi vorbesc toate despre filiația pedagogică a acestora cu filosoful grec Pitagora! Să nu uităm că și despre Zamolxe (Zamolxis sau Zalmoxis), zeul suprem al geto-dacilor, istoricii greci Herodot și Strabo spun același lucru: Zamolxe a fost sclavul și discipolul lui Pitagora! Deci... Încet-încet, romanii au cucerit regiunile controlate și locuite de celți, cu excepția Irlandei, a unei părți din Anglia și coasta de nord a Franței, Bretania, Slovacia, Ucraina subcarpatică, nord-vestul României, provincii unde se pot vedea până în ziua de astăzi urmele unei culturi vechi de peste trei milenii.

Celții aveau mustați stufoase și răsucite. Hainele lor erau multicolore, purtau o cămașă lungă și un soi de pantaloni în carouri. În luptă purtau coifuri metalice, gravate cu coarne de animale sau păsări. Aveau obiceiul să se dea cu var pe păr ca să fie țepos, pentru a-i speria pe dușmani. În timpul atacului scoteau sunete stridente ca să-și intimideze adversarii. Purtau coifuri de fier, care le dădeau un aspect înspăimântător. Se vede treaba că vechii celți puneau mare accent pe aspectul exterior, iar recuzita lor de război, îndelung elaborată, avea darul să le creeze o imagine de luptători crânceni și invincibili. În schimb, femeile lor erau înalte, suple și foarte frumoase, anticipând poate idealul feminin din vremurile noastre. Ele purtau cămăși

lungi, viu colorate în roșu, verde, galben sau albastru, foarte asemănătoare cu costumele populare din Bretania sau din Țara Oașului.

Arealul primordial al celților care au viețuit și pe meleagurile noastre se întindea din estul Franței și până în nord-vestul României și sudul Ucrainei, de unde s-au extins, evident, în toate părțile Europei de nord și de est. Din păcate, la noi nu există încă studii complexe despre civilizația celților răsăriteni și poate că din această cauză nu putem avea o imagine mai aproape de adevăr asupra lumii și civilizației antice din această parte a țării și Europei.

Coiful celtic de la Ciumești

Coiful de la Ciumești – care este un splendid artefact de fier încoronat cu un șoim – a fost descoperit de către un anume Kovacs Ioan din Ciumești. Alături de coif, acesta a

mai găsit o cămașă de zale din fier și cnemide de bronz, câteva fibule de bronz și fier, un inel, două brățări și mai multe vase de lut. Aceste obiecte au fost recuperate și duse inițial la Muzeul de Istorie din Baia Mare.

În cartea sa, „Un cimitir celtic în nord-vestul României”, arheologul Vlad Zirra face o detaliată prezentare a cimitirului celtic de la Ciumești, dar, în mod surprinzător, nu insistă asupra coifului, care de fapt a fost descoperit întâmplător de un cetățean. Avem în schimb în carte prețioase referiri la specificul mormintelor și ritualurilor funerare ale celților: „Obiectele personale ale decedaților sunt așezate lângă pachetul de oase și la un loc cu acesta. Constau aproape totdeauna din obiecte de metal, bronz și fier, rareori din sticlă și piatră. La o bună parte din obiecte se recunosc urmele de trecere prin foc, la altele mai puțin, mai ales dacă sunt fier și acoperite cu rugină. Sunt unele piese care sigur nu au fost trecute prin foc. Acestea fac parte îndeosebi din inventarul care nu era strict vestimentar și eventual au fost așezate direct în mormânt fără să se fi aflat în rug (săbii, cuțite de vânătoare, polonic, cuțite și cuie, cutii de piatră.)

Obiectele de inventar din morminte sunt variate și adeseori numeroase. Dacă folosim deosebirea, obiecte strict vestimentare și obiecte cu utilitate specială, se poate socoti că din prima categorie fac parte fibulele de bronz și fier cu piciorul nelipit sau prins pe corpul fibulelor,

brățările cu semiove multiple sau reduse, brățările tubulare cu decor și relief mamelonat, brățară și mărgelile de sticlă, lanțuri de gât și pentru cingători cu pandantive de bronz sau de fier, cuțite mici de fier. Cele mai multe din aceste tipuri păstrează urme de trecere prin foc.

Obiectele cu funcție specială sunt mai rare și se repetă de puține ori. Toate sunt lucrate din fier. Menționăm două săbii cu teacă, lanțuri pentru atârnat săbiile la brâu, o suliță, două cuțite de vânătoare, un umbo de scut, vas de fier cu mâner, cuie, verigi etc.

Dacă determinările antropologice sunt greu de făcut, inventarul vestimentar și special oferă unele indicii care suplinesc în parte unele date de această natură.

Vasele din morminte sunt, în afara unei singure excepții, lucrate la roată și specific celtice, ca formă și decor. În ambele variante ele erau așezate în gropile funerare vertical, alăturate sau chiar suprapuse. Numărul lor în morminte nu era egal și nu cuprindeau decât o parte din spațiul gropilor. Sunt morminte care conțineau numai două vase funerare, în altele s-au găsit și șase oale de ofrandă. Forma absolut constantă care nu lipsește nici într-un mormânt este strachina adâncă.”

Istoricii au datat mormântul căpeteniei celtice de la Ciumești undeva între secolele IV și III î.d.Ch. Obiectele descoperite sunt fără îndoială piese de paradă foarte iubite de celți, așa cum se vede și în scenele de pe vasul de la

Gundestrup, poate de la începutul secolului I î.d.Ch., unde pe lângă căpeteniile celtice ce conduc pedestrașii se află un călăreț ce poartă pe cap un coif cu șoim. Reprezentarea sa din profil este foarte asemănătoare cu coiful războinicului de la Ciumești.

La ora actuală știm încă foarte puține lucruri despre civilizația celților din partea de sud-vest a județului nostru. Teorii mai mult sau mai puțin fanteziste atribuie oșenilor o descendență celtică, lucru care nu se bazează pe argumente istorice și arheologice concludente, dar nu este exclus ca oșenii să fie urmașii direcți ai celților. Nu ar fi lipsită de importanță demararea unor studii comparative. În primul rând, cele legate de similitudinea între elementele de cultură și civilizație celtice cu cele oșenești și apoi cu cele din „enclavele” europene necucerite de romani, acolo unde celții au putut să se dezvolte în voie.

O primă similitudine este deja evidentă și anume cea legată de îmbrăcămintea celților care, la fel ca și cea a oșenilor, era în culori stridente. Apoi s-ar putea vorbi despre asemănările privind muzica, organizarea internă și așa mai departe. Credem însă că un astfel de studiu necesită o muncă asiduă și plină de acribie științifică, ori rolul acestei cărți este doar acela de a deschide orizonturi spre teme istorice neabordate încă, sau, ca în acest caz, tratate doar tangențial.

Spuneam la începutul acestui material că în mod ciudat, senzaționalul coif de la Ciumești, care apare pe coperta unor lucrări occidentale despre istoria celților, nu se bucură – nici măcar în locurile unde a fost descoperit – de o apreciere cât de mărunță. Probabil că această păguboasă ignorare își are rădăcinile în istoriografia comunistă în care tot ceea ce nu provenea din fondul dacic trebuia dat uitării. Dar istoria trebuie să se scrie în spiritul adevărului, necolmatată de nici un fel de ingerințe naționaliste sau comuniste. Coiful de la Ciumești este – sau ar trebui să fie – un simbol emblematic al acestui județ, cu atât mai mult cu cât acesta este un unicat, fiind totodată un simbol al forței și vitejiei în luptă. Nu vom cunoaște niciodată numele mării căpetenii care a purtat pe creștetul său coiful cu șoim. În mormântarea sa în duna de nisip de la Ciumești a închis probabil o pagină glorioasă din lupta celților din arealul nord-vestic al României de astăzi.

Unde s-au topit celții de pe aceste meleaguri, ce popoare i-o fi asimilat, poate nu se va ști niciodată cu exactitate, dar urmele lor, atât de puternice în această parte a țării, sunt suficiente pentru a creiona o civilizație antică avansată și ele ar trebui valorizate mult mai mult, pentru a dovedi că încă în urmă cu mii de ani, populațiile care au trăit în aceste ținuturi făceau parte din marea familie a popoarelor central și vest-europene, fiind purtătoarele unor valori umane incontestabile.

Dacidava – o mare cetate dacică din nord-vestul României

Legendara cetate a dacilor, Dacidava, este una din multele așezări dacice care apar pe harta lui Ptolemeu (c. 90-c. 168), dar care până la ora actuală nu a fost descoperită încă. De fapt, pe teritoriul județului nostru ar putea fi localizate după harta marelui geograf două mari așezări dacice: Dacidava și Rucconium. Locul exact al acestor cetăți nu a fost încă descoperit. Unii cercetători susțin că așezările nedescoperite nu ar fi existat niciodată, ele fiind rodul fanteziei lui Ptolemeu. Însă cei care vor studia cu atenție această hartă vor constata că foarte multe dintre așezările menționate sunt cunoscute. Faptul că până la această oră nu au fost localizate unele așezări dacice, nu înseamnă că acestea nu au existat. Probabil că dacă s-ar face cercetări arheologice serioase, multe dintre așezările menționate de Ptolemeu ar putea fi scoase la lumină.

Mai există un argument care ne face să credem că Dacidava a existat cu adevărat și anume cel legat de numele așezării: Dacidava înseamnă „Cetatea dacilor”. Este